

Ewolucja książki szkolnej (podręcznika) – od wersji drukowanej do elektronicznej

Wstęp

Przedstawione w literaturze pedagogicznej podziały książek szkolnych (a w tym podręczników) wskazują na wielką ich różnorodność, a przede wszystkim akcentowanie pełnionych przez nie funkcji dydaktycznych. Książki szkolne klasyfikowane są również ze względu na różne kryteria, takie jak: etap kształcenia, adresat, strategia kształcenia, rodzaj przedmiotu.

1. Podstawowe klasyfikacje książek szkolnych

Z punktu widzenia **dydaktyki ogólnej** (głównie **funkcji dydaktycznych**) wśród badaczy zajmujących się książką szkolną utrwaliła się klasyczna jej klasyfikacja [Mysłakowski 1964: 332; Zborowski 1972; Okoń 1973: 79].

1. **Podręczniki (podręczniki właściwe)** – są ściśle związane z programem nauczania stanowiącym wykładnię podstawy programowej danej dziedziny edukacji oraz przeznaczone dla ucznia (i/lub nauczyciela). Wśród podręczników wyróżnia się:
  - a. **podręcznik uniwersalny**, który obejmuje uporządkowaną wiedzę odpowiadającą rocznemu programowi nauczania danego przedmiotu, a obok tego zawiera zadania/problemy do rozwiązania, pomysły badawcze, ćwiczenia i zadania praktyczne (jest to podręcznik, w którym nie dominuje żadna funkcja, można powiedzieć, że wszystkie funkcje są wzajemnie zrównoważone);
  - b. **podręcznik systematyczny – systematyzujący (samouczek, podręcznik do samokształcenia)**, który zawiera systematycznie podaną treść prezentującą daną dziedzinę rzeczywistości (przedmiot). Podręczniki tego typu spotykane są nawet w szkole podstawowej, chociaż właściwym terenem dla ich funkcjonowania jest co najmniej szkoła ponadgimnazjalna (liceum, technikum) czy szkoła wyższa. Na terenie uczelni spotyka się z kolei dwa rodzaje podręczników systematycznych. Pierwszy z nich, o charakterze kompendium, obejmuje całokształt encyklopedycznie ujętej wiedzy z zakresu danej dyscypliny. Drugi zawiera to, co jest najważniejsze dla danej gałęzi nauki, wraz z uwagami, jakie prace musi student dodatkowo przestu-

- diować, aby pogłębić i poszerzyć swoją wiedzę (w podręczniku systematycznym dominuje **funkcja samokształceniowa**);
- c. podręcznik **do ćwiczeń i zajęć praktycznych**, który może mieć charakter podręcznika zwartego (np. zeszytu ćwiczeń) lub dzielonego (zeszytu kartkowego z instrukcjami do ćwiczeń lub ćwiczeniowego – symulacyjnego) komputerowego programu dydaktycznego (w podręczniku do ćwiczeń dominuje **funkcja ćwiczeniowa**);
2. **Lektury szkolne** to książki uzupełniające do czytania oraz takie opracowania metodyczne, które w przeważającym stopniu zawierają materiały oryginalne, np. poza utworami oryginalnymi wpisanymi na listę ministerialną, mogą to być dowolne fragmenty utworów (tzw. czytanki) i zbiory źródłowe, które dla większej efektywności dydaktycznej są zaopatrzone w obudowę metodyczną – adaptacje, wskazówki do interpretacji treści, uwagi, przypisy itp.
3. **Książki szkolne podręczne** są to materiały pomocnicze i uzupełniające, które odpowiednio dopasowane do podręcznika wyzwalają i racjonalizują aktywny kontakt uczącego się z materiałem kształcenia. Najczęściej są to różnego rodzaju kompendia i repetytoria, zbiory testów powtórzeniowych (np. *Przygotowanie do egzaminu w gimnazjum*), zbiory wiedzy (słowniki, encyklopedie ...), roczniki statystyczne, tablice itp.

W przedstawionych poniżej klasyfikacjach wg innych kryteriów niż funkcje dydaktyczne występują rodzaje książek szkolnych w przytoczonej klasyfikacji wg dydaktyki ogólnej.

Kryterium etapu (szczebla) kształcenia – książki szkolne przeznaczone dla szkół podstawowych, gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych oraz akademickie (książki adresowane do studentów szkół wyższych). Najbardziej istotne różnice formalne pomiędzy książką szkolną a akademicką polegają na odmienności relacji: książka – program – autor (w przypadku książki szkolnej występuje ścisły związek treści książki z programem nauczania) oraz braku obligatoryjności w przypadku książki akademickiej.

Kryterium adresata – książki szkolne adresowane do uczniów (lub studentów) oraz adresowane do nauczycieli. Książka szkolna dla nauczyciela to taka, której zadaniem jest wspomaganie go w sensownym wykorzystywaniu danych książek szkolnych dla ucznia. Książki szkolne przeznaczone dla ucznia wspomagają procesy uczenia się, natomiast książki dla nauczyciela wspomagają planowanie, realizację i kontrolę procesów nauczania. Wzajemnie sprzężone te dwa rodzaje publikacji tworzą system dynamizujący procesy uczenia się i nauczania.

Książki szkolne (metodyczne) dla nauczyciela:

- 1) **Podręcznik adresowany dla nauczyciela** to celowo przygotowana publikacja ułatwiająca planowanie, realizację i ewaluację celów dydaktyczno-

-wychowawczych określonych w podstawie programowej w sposób całościowy i szczegółowy na ściśle określonym poziomie nauczania, poprzez przedstawienie wzorcowych (i/lub przykładowych) rozwiązań metodycznych:

- a. **monografia metodyczna** (dydaktyczna) zawiera zebranie i omówienie wszystkich dostępnych informacji dotyczących bezpośrednio wybranego zagadnienia dotyczącego realizacji działań dydaktyczno-wychowawczych w określony sposób i z wykorzystaniem właściwego aparatu i metod naukowych, prawidłowego udokumentowania i wyczerpania tematu (zalicza się do nich także: zarys metodyki, podręcznik metodyczny – akademicki, np. *Dydaktyka chemii*);
  - b. **przewodnik metodyczny** zawiera analizy teleologiczne (analizy celów), metodyczne przykłady rozwiązań lekcji i innych form kształcenia związane z pełną realizacją programu nauczania dla całego etapu edukacyjnego lub przynajmniej jednej klasy (także: podręcznik metodyczny, np. *Nauczanie historii w gimnazjum*);
  - c. **poradnik metodyczny** zawiera analizy teleologiczne (analizy celów), metodyczne przykłady rozwiązań lekcji i innych form kształcenia związane z częściową realizacją wybranych zagadnień z programu nauczania dla całego etapu edukacyjnego lub przynajmniej jednej klasy (np. *Poradnik rozwijania zdolności poznawczych dzieci w wieku przedszkolnym*);
- 2) **Książki szkolne podręczne dla nauczycieli** to rozmaite opracowania zawierające przykładowe rozwiązania wybranych problemów działalności dydaktyczno-wychowawczej, wśród których najważniejszy jest **program nauczania**. Zawiera on cele szczegółowe, materiał nauczania, procedury osiągnięcia celów i opis osiągnięć uczniów, propozycje kryteriów oceny i metod sprawdzania osiągnięć uczniów dla danej klasy (zgodnie z założeniami dydaktyki szczegółowej oraz z wymogami formalno-prawnymi określonymi w rozporządzeniu ministra edukacji oraz organu zatwierdzającego go do użytku szkolnego).

Ponadto książki podręczne dla nauczycieli to różnego rodzaju zbiory opracowań metodycznych zawierające: plany pracy dydaktyczno-wychowawczej (semestralne i roczne), koncepcje metodyczne lekcji, analizy metodyczne, plany działań, plany lekcji, scenariusze (i ich fragmenty) i konspekty lekcji, elaboraty, wydzielanki-klasówki oraz opracowania materiałów dydaktycznych dla realizacji określonych celów lekcji, jak np. zestawy zadań testowych, rysunki dydaktyczne, analizy czynności uczniów, wzory środków dydaktycznych.

Kryterium strategii kształcenia – książki przeznaczone do nauki pod opieką i kontrolą nauczyciela, a więc przede wszystkim na lekcji, oraz takie, które służyć mają celom samokształceniowym (swoiste samouczki). W praktyce kryterium to coraz bardziej się zaciera. Każda książka stosowana w systemie klasowo-lekcyjnym powinna być konstruowana w taki sposób, aby mogła wszędzie tam, gdzie jest to uzasadnione z punktu widzenia prawidłowości procesów dy-

daktyczno-wychowawczych, „wyręczać” nauczyciela, wdrażając uczniów do pracy samokształceniowej.

Kryterium rodzaju przedmiotu nauczania – książki przygotowywane zgodnie z logiką i specyfiką określonej dziedziny nauki i praktyki i wyprowadzonych z niej podstaw programowych konkretnego przedmiotu nauczania. O zakresie różnicowania podręczników z tego względu decydują autorzy – specjaliści wybranych obszarów wiedzy.

2. Ewolucja podręcznika tradycyjnego: od papierowego do obudowanego

Podręcznik programowany. Zewnętrznie pozostaje utworem zbliżonym do modelu tradycyjnej książki/podręcznika. Jednak praca z nim nie polega na „wertowaniu” kolejnych stron podręcznika, ale na z góry zaprogramowanym „krażeniu” po tych stronach. U podstaw tej koncepcji legły osiągnięcia dydaktyki związane z rozwojem metod nauczania programowanego (od liniowego po blokowe). Często mówi się, że o powstaniu podręczników programowanych zadecydowały pierwsze doświadczenia w dziedzinie automatyzacji procesów nauczania. Dzisiaj wiemy, że są to znaczne ograniczenia w modelowaniu procesów dydaktycznych (i wychowawczych), nadające się jedynie do kształtowania umiejętności algorytmicznych.

Współcześnie możemy przyjąć, że podręcznik programowany to publikacja spełniająca warunki główne i szczegółowe podręcznika, która ma strukturę obejmującą część lub całość rocznego programu nauczania danego przedmiotu, zaprogramowaną ściśle określonym sposobem programowania dydaktycznego.

Układ treści podręcznika sprzyja aktywnemu stosunkowi ucznia do treści kształcenia; umożliwia mu samokontrolę, a w przypadku nieprawidłowości samokorektę, a także samoocenę stopnia opanowania wiedzy i umiejętności w zakresie podjętego samokształcenia.

Podręcznik obudowany. Koncepcje podręczników obudowanych wzięły swój początek z prób dołączenia do podręczników książkowych (papierowych) tzw. obudowy dydaktycznej, poprzez którą rozumie się „zestaw materiałów dydaktycznych powiązanych z podręcznikiem celami, treściami i metodami oraz przedmiotem, względnie obiektem nauczania, odpowiednio wyważonych wzajemnie pod względem dydaktyczno-metodycznym i spełniającym określone funkcje dydaktyczne” [Zaczyński 1978].

W latach 70. XX w. podręcznik książkowy zaczęto traktować jako podstawowy składnik pakietu dydaktycznego, który miał własną obudowę dydaktyczną w postaci: kaset magnetofonowych, kaset wideo, dyskietek komputerowych, anaglifów, zestawów manipulacyjnych, foliogramów, fazogramów, filmów,

zestawów gier dydaktycznych oraz innych materiałów i nośników audiowizualnych potencjalnie wspomagających uczenie się i nauczanie.

Przykładowo pakiet edukacyjny w ujęciu B. Zając [1995] dla kształcenia zawodowego powinien zawierać:

- podręcznik dla ucznia,
- podręcznik dla nauczyciela,
- zestaw środków dydaktycznych,
- zestaw instrukcji do ćwiczeń,
- zestaw kart instrukcyjnych do samokształcenia kierowanego,
- zestaw narzędzi pomiaru dydaktycznego.

Oznacza to, że podręcznik nie może istnieć bez swojej obudowy, a sama obudowa dopiero dzięki merytorycznym i metodycznym związkom z treścią podręcznika mogła pełnić określone funkcje dydaktyczne.

Współcześnie możemy przyjąć, że podręcznik obudowany to publikacja spełniająca warunki główne i szczegółowe podręcznika, sprzężona funkcjonalnie ze zintegrowanym systemem środków dydaktycznych (dźwiękowych, wizualnych, audiowizualnych, manipulacyjnych i komputerowych).

3. Ewolucja podręczników elektronicznych

Podręcznik audiowizualny. Modernizacja podręczników tradycyjnych – książkowych (papierowych) i obudowanych zarówno w odniesieniu do ich formy (struktury zewnętrznej), jak i układu treści (struktury wewnętrznej) doprowadziła do pojawienia się modelu **podręcznika audiowizualnego**.

W Polsce teoria podręcznika audiowizualnego rozwinęła się pod koniec lat 70. XX w. Według J. Skrzypczaka, podręcznik audiowizualny jest „pisany wielojęzycznie, zewnętrznie będący zbiorem różnego rodzaju materiałów dydaktycznych i środków audiowizualnych, wewnętrznie natomiast mający jednolitą strukturę, której elementami wyróżnionymi będą teksty drukowane” [Skrzypczak 1978; 1996].

L. Leja [1973] wskazywał na konieczność całkowicie nowego podejścia do jego tworzenia, proponując wykorzystanie zasad programowania dydaktycznego oraz technikę pisania scenariuszy filmowych. W 1973 r. L. Leja pisał, że: „wśród specjalistów przeważa opinia, iż w nowoczesnym systemie kształcenia, mimo rewolucyjnego rozwoju elektronicznych środków przekazu wiedzy, rola podręcznika nie tylko nie maleje, ale nawet może wzrosnąć. Wzrost roli podręcznika jest jednak uwarunkowany dokonaniem szybkiego postępu w dziedzinie jego modernizacji, i to pod każdym względem, a zwłaszcza pod względem treści, obudowy metodycznej i formy” [Leja 1973: 67–68].

O tym, że podręcznik będzie audiowizualny, decyduje ostateczna forma ekspozycji treści. Nadanie poszczególnym rozdziałom podręcznika kształtu sce-

nariuszy filmowych umożliwia ustalenie, które ze środków audiowizualnych i w jakiej mierze mogą być wykorzystane dla przedstawienia konkretnych treści.

Podręcznik audiowizualny od innych podręczników odróżnia jego wielojęzyczność, rozumiana jako wielość kanałów przekazu informacji, wykorzystywanych zgodnie z ich specyficznymi językami (filmu, telewizji, fotografii, radia).

Podręcznik audiowizualny to publikacja spełniająca warunki główne i szczegółowe podręcznika, będąca zbiorem komunikatów skonstruowanych w oparciu o środki wyrazowe „wypadkowe”, otrzymane z nałożenia się specyficznych cech językowych treści przedmiotowych na możliwości ich ekspozycji przez wybrane kanały przekazu informacji, w którym obsługa sprowadza się do prostego menu nawigacyjnego. Występuje na dowolnych nośnikach elektronicznych niezbędnych do jego użytkowania.

Podręcznik multimedialny/hipermedialny. Formalnie rzecz biorąc, jest to podręcznik właściwy (podręcznik-rdzeń) „obudowany” materiałami multimedialnymi oraz tekstami pomocniczymi, z tym jednak, iż owa obudowa powstaje równocześnie z podręcznikiem właściwym, nie zaś jako rzecz wobec niego wtórna [Skrzypczak 1978; Figurski, Sagan, Symela 1995: 44; Walat 2004, 2007]. Podręcznik multimedialny/hipermedialny ma rozbudowane menu oraz system sprzężeń hipertekstowych umożliwiających realizację wybranej strategii uczenia się i nauczania.

W swojej istocie podręcznik multimedialny/hipermedialny jest rozwinięciem podręcznika audiowizualnego przeniesionego na platformę technologii informacyjno-komunikacyjnych. Podręczniki te umieszczane są na płytach CD/DVD (tzw. CD-ROM-y Edu-ROM-y) oraz w formie dydaktycznych programów komputerowych *off-line* i *on-line* na portalach edukacyjnych. Można spodziewać się w najbliższych latach rozwoju technologii **streamingu dydaktycznego**.

Podręcznik multimedialny/hipermedialny jest publikacją spełniającą warunki główne i szczegółowe podręcznika, pisaną wielojęzycznie (wymagający polisensorycznego odbioru), zewnątrznie będący zintegrowanym zbiorem różnego rodzaju komunikatów, ze szczególnym uwzględnieniem komunikatów audiowizualnych, wewnątrznie natomiast posiadający jednolitą strukturę, w której wyróżnione elementy tworzą układ hipertekstowy.

4. Podstawy prawne podręczników szkolnych

Istniejące akty prawne nie pozwalają odpowiedzieć na pytanie, czym tak na prawdę jest podręcznik szkolny. Ostatnia pełniejsza i jednoznaczna definicja znajduje się w Zarządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 8 lipca 1992 r. (podanym poniżej), gdy jeszcze nie funkcjonowały książki elektroniczne, i wła-

ściwie do każdego przedmiotu szkolnego poza podręcznikiem uniwersalnym istniały zeszyty ćwiczeń, a wszystko w postaci drukowanej.

Poniżej zamieszczam wyjątki z rozporządzeń MEN dotyczące podręczników szkolnych z ostatnich 20 lat.

W Rozporządzeniu MEN z dnia 21 czerwca 2012 r. w sprawie dopuszczania do użytku w szkole programów wychowania przedszkolnego i programów nauczania oraz dopuszczania do użytku szkolnego podręczników określono zawartość podręcznika poprzez wyliczenie jego zawartości:

§ 6.

1. Podręcznik przeznaczony do kształcenia ogólnego zawiera usystematyzowaną prezentację wszystkich treści nauczania z zakresu danych zajęć edukacyjnych na danym etapie edukacyjnym, ujętych w podstawie programowej kształcenia ogólnego, z zastrzeżeniem ust. 2–7 (tu następuje wskazanie cech różnicujących podręczniki do różnych przedmiotów etapów edukacyjnych).

[...]

8. Podręcznik przeznaczony do kształcenia ogólnego:

1) jest poprawny pod względem merytorycznym, dydaktycznym, wychowawczym i językowym, w szczególności:

a) uwzględnia aktualny stan wiedzy naukowej, w tym metodycznej,

b) jest przystosowany do danego poziomu kształcenia, zwłaszcza pod względem stopnia trudności, formy przekazu, właściwego doboru pojęć, nazw, terminów i sposobu ich wyjaśniania,

c) zawiera materiał rzeczowy i materiał ilustracyjny odpowiedni do przedstawianych treści nauczania,

d) ma logiczną konstrukcję;

2) zawiera zakres materiału rzeczowego i materiału ilustracyjnego odpowiedni do liczby godzin przewidzianych w ramowym planie nauczania na edukację wczesnoszkolną lub nauczanie danego przedmiotu;

3) zawiera propozycje działań edukacyjnych aktywizujących i motywujących uczniów;

4) umożliwia uczniom ze zróżnicowanymi możliwościami nabycie umiejętności określonych w podstawie programowej kształcenia ogólnego;

5) w przypadku podręcznika przeznaczonego dla szkoły ponadgimnazjalnej – określa zakres kształcenia podstawowy lub rozszerzony;

6) zawiera treści zgodne z przepisami prawa, w tym ratyfikowanymi umowami międzynarodowymi;

7) ma przejrzystą szatę graficzną;

8) nie zawiera materiałów reklamowych innych niż informacje o publikacjach edukacyjnych.

W Rozporządzeniu MEN z dnia 21 czerwca 2012 r. w sprawie dopuszczania do użytku w szkole programów wychowania przedszkolnego i programów nauczania oraz dopuszczania do użytku szkolnego podręczników na temat podręczników elektronicznych czytamy:

§ 9.

1. Podręczniki, o których mowa w § 6–8, mogą mieć formę elektroniczną i mogą być zamieszczone na informatycznym nośniku danych lub w Internecie.
2. Podręcznik w formie elektronicznej zawiera:
  - 1) opis sposobu uruchomienia albo opis sposobu instalacji i uruchomienia;
  - 2) system pomocy zawierający opis użytkowania podręcznika;
  - 3) mechanizmy nawigacji i wyszukiwania, w tym w szczególności spis treści i skorowidz w postaci hiperłączy;
  - 4) opcję drukowania treści podręcznika, z wyłączeniem dynamicznych elementów multimedialnych, których wydrukowanie nie jest możliwe.

Pełniejszą definicję podręcznika zawierało Rozporządzenie MEN z dnia 8 czerwca 2009 r. w sprawie dopuszczania do użytku w szkole programów wychowania przedszkolnego i programów nauczania oraz dopuszczania do użytku szkolnego podręczników:

§ 6.

1. Podręcznik przeznaczony do kształcenia ogólnego zawiera usystematyzowaną prezentację wszystkich lub wybranych treści nauczania z zakresu danych zajęć edukacyjnych na danym etapie edukacyjnym, ujętych w podstawie programowej kształcenia ogólnego, opisanych w szczególności jako przedmiot, ścieżka edukacyjna, blok przedmiotowy lub moduł, z zastrzeżeniem ust. 2 i 3. Podręcznik do kształcenia ogólnego może zawierać materiały pomocnicze przeznaczone dla ucznia, w szczególności karty pracy, zeszyty ćwiczeń i materiały multimedialne.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 5 lutego 2004 r. w sprawie dopuszczania do użytku szkolnego programów wychowania przedszkolnego, programów nauczania i podręczników oraz cofania dopuszczenia:

3. Podręcznik przeznaczony do kształcenia ogólnego:
  - 1) jest poprawny pod względem merytorycznym, dydaktycznym, wychowawczym i językowym, w szczególności:
    - a) uwzględnia aktualny stan wiedzy naukowej, w tym metodycznej,
    - b) jest przystosowany do danego poziomu kształcenia, zwłaszcza pod względem stopnia trudności, formy przekazu, właściwego doboru pojęć, nazw, terminów i sposobu ich wyjaśniania,
    - c) zawiera materiał rzeczowy i materiał ilustracyjny, odpowiedni do przedstawianych treści nauczania,
    - d) ma logiczną i spójną konstrukcję;
  - 2) zawiera zakres materiału rzeczowego i materiału ilustracyjnego odpowiedni do liczby godzin przewidzianych w ramowym planie nauczania na kształcenie zintegrowane lub nauczanie danego przedmiotu;
  - 3) zawiera formy aktywizujące i motywujące uczniów;

- 4) umożliwia uczniom nabycie umiejętności określonych w podstawie programowej kształcenia ogólnego;
- 5) w przypadku podręczników przeznaczonych dla szkół ponadgimnazjalnych – określa zakres kształcenia: podstawowy lub rozszerzony;
- 6) zawiera treści zgodne z przepisami prawa, w tym ratyfikowanymi umowami międzynarodowymi;
- 7) ma estetyczną szatę graficzną;
- 8) nie zawiera materiałów reklamowych innych niż informacje o publikacjach edukacyjnych.

Zarządzenie nr 18 Ministra Edukacji Narodowej z dnia 8 lipca 1992 r. w sprawie zestawu dopuszczonych do użytku szkolnego podręczników oraz zalecanych środków dydaktycznych:

- § 1.
1. Przez podręcznik szkolny należy rozumieć książkę dla ucznia wraz z materiałami towarzyszącymi (np. kasetą), zawierającą treści kształcenia dostosowane do nauczania określonego przedmiotu (przedmiotów) w szkole.
  2. Przez środek dydaktyczny należy rozumieć:
    - 1) książkę pomocniczą, wspomagającą nauczanie, przydatną do ćwiczeń określonych umiejętności (np. zbiór zadań), albo poszerzającą wiedzę z wybranego działu programu.
    - 2) inne przedmioty, przyrządy i urządzenia przydatne nauczycielowi lub uczniowi w procesie dydaktycznym: (tu następuje wyliczenie pomocy dydaktycznych).

Podsumowanie

Metodologia projektowania i publikowania podręczników szkolnych odnosi się nie tylko do pojedynczych publikacji przeznaczonych dla uczniów i będących wyznacznikiem treści danego przedmiotu szkolnego i danej klasy, ale obejmuje system opracowań wspomagających procesy dydaktyczno-wychowawcze na danym etapie edukacyjnym.

Literatura

- Figurski J., Sagan T., Symela K. (1995), *Założenia projektowe do konstruowania modelu podręcznika multimedialnego* [w:] *Modele podręcznika do multimedialnego kształcenia zawodowego*, red. J. Figurski, H. Bednarczyk, Radom.
- Leja L. (1973), *Niektóre problemy dotyczące funkcji i struktury podręczników akademickich*, „Neodidagmata”, nr V, Poznań.
- Leja L. (1983), *Podręcznik audiowizualny w systemie kształcenia akademickiego*, „Życie Szkoły Wyższej”, nr 1.
- Leja L., Skrzypczak J. (1978), *Model dydaktyczny podręcznika audiowizualnego*, Warszawa.
- Lib W. (2008), *Modern media in education – example of didactic movie production* [w:] *Informologia, Society and technology*, ed. J. Plenković, T. Tiskara, Zagreb.

- Maziarz C. (1985), *Rola podręcznika w kierowaniu samokształceniem*, Warszawa.
- Maziarz C., Skrzypczak J. (1980), *Podręcznik szkolny w multimedialnym systemie kształcenia*, Koszalin.
- Mysłakowski Z. (1964), *Wychowanie człowieka w zmiennej społeczności*, Warszawa.
- Okoń W. (1973), *Funkcja i treść podręcznika szkolnego* [w:] *Z warsztatu podręcznika szkolnego*, red. T. Parnowski, Warszawa.
- Parnowski T., red. (1973), *Z warsztatu podręcznika szkolnego*, Warszawa.
- Piecuch A. (2011), *Multimedialne kompetencje nauczycieli*, Rzeszów.
- Polaszek F. (1973), *Podręcznik w szkole zawodowej*, Warszawa.
- Skrzypczak J. (1975), *Modele podręcznika do multimedialnego kształcenia zawodowego*, Warszawa.
- Skrzypczak J. (1978), *Założenia modelowe audiowizualnego podręcznika chemii*, Poznań.
- Skrzypczak J. (1996), *Konstruowanie i ocena podręczników*, Poznań–Radom.
- Skrzypczak J. (2003), *Podręcznik szkolny. Wymagania, ocena, rozbudowa, metodyka stosowania*, Poznań.
- Sośnicki K. (1962), *Ogólne założenia podręczników szkolnych*, Warszawa.
- Strykowski W. (1977), *Audiowizualne materiały dydaktyczne. Podstawy kształcenia multimedialnego*, Warszawa.
- Strykowski W., red. (1996–2004), *Edukacja medialna*, Poznań.
- Walat W. (2004), *Podręcznik multimedialny. Teoria – Metodologia – Przykłady*, Rzeszów.
- Walat W. (2004, 2006), *Modelowanie podręczników techniki-informatyki*, Rzeszów.
- Walat W. (2007), *Edukacyjne zastosowania hipermediów*, Rzeszów.
- Zaczyński H. (1978), *Obudowa konwencjonalnych podręczników i skryptów* [w:] *Kierunki badań nad podręcznikiem i jego obudową dydaktyczną*, Koszalin.
- Zajac B. (1995), *Pakiet edukacyjny dla modułu materiałoznawstwo w liceum technicznym o profilu mechanicznym* [w:] *Modele podręcznika do multimedialnego kształcenia zawodowego*, red. J. Figurski, H. Bednarczyk, Radom.
- Zborowski J. (1972), *Nauka domowa ucznia szkoły średniej*, Warszawa.

Streszczenie

Nowe technologie informacyjne, informatyczne i komunikacyjne spowodowały, że współczesny system komunikacji człowieka z drugim człowiekiem i ze środowiskiem uległ całkowitej zmianie, a przede wszystkim ogromnemu wzbogaceniu. Pojawiają się zatem w sposób naturalny nowe wyzwania przed pedagogami i dydaktykami – badaczami i autorami multimedialnych podręczników szkolnych (e-podręczników) chociażby z punktu widzenia nowych funkcji, jakie mogą pełnić w edukacji. Istnieją tu również nowe wyzwania dla wydawców.

Słowa kluczowe: teoria książki szkolnej, teoria podręcznika, środki dydaktyczne, edukacja medialna.

Evolution of school books – from the printed to the electronic version

Abstract

New information technologies, information and communication led to the modern system of human communication with other people and with the environment has completely changed, and above all the enormous enrichment. There is therefore a natural new challenges for teachers and educators – the researchers and authors of multimedia textbooks (e-textbooks) even from the point of view of the new features that can play in education. There are also new challenges for publishers.

Key words: theory of school books, textbook theory and aids in education, media.